

Geliş / Received 03.12.2025
Kabul / Accepted 06.01.2026
Yayın / Published 31.01.2026
Atıf / Cite as AKTA, A. İ. (2026). Filozof İmparatorun Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius'un Ahlak, Adalet ve Yönetim Anlayışı, *Rasyonalist Dergisi*, 1 (1), 62-74.
Araştırma Makalesi/Research Article

Filozof İmparatorun Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius'un Ahlak, Adalet ve Yönetim Anlayışı

The Political Philosophy of the Philosopher-Emperor: Marcus Aurelius' Understanding of Morality, Justice, and Governance

Aliye İpekli Akta*

Öz: “Stoacı İmparator”, “Filozof İmparator” gibi adlarla anılan “Beş iyi Roma imparatorunun sonuncusu” olan Marcus Aurelius Antoninus, Stoa felsefesinin önemli düşünürlerinden biridir. Marcus Aurelius'un siyaset felsefesi, Stoacı düşüncenin temel ilkeleriyle şekillenmiştir. Yönetim anlayışı ise bireysel erdemlere, doğal hukuka, toplumsal sorumluluğa ve adalete dayanır. O, yönetimi boyunca kişisel hırslarını bir kenara bırakarak görevine odaklanmış, adaleti, görev bilincini ve siyaseti, hoşgörü ve ahlaki temeller üzerine inşa etmiş ve uygulamıştır. Marcus Aurelius'un siyaset felsefesi, günümüzde de etik liderlik, adil yönetim ve kamu hizmeti anlayışını temel alan yaklaşımlara ışık tutar. Modern çağdaki demokrasilerde, liderlerden beklenen evrensel bakış açısına sahip, erdemli ve toplumsal yarar odaklı yönetim, onun fikirleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Marcus Aurelius'un siyaset anlayışı, yalnızca Roma İmparatorluğu ile sınırlı kalmamış; evrensel bir perspektif sağlayarak bütün insanlığı kapsamıştır. Çünkü o, tüm insanlığı “kozmpolit bir toplum” olarak görmüş, her bireyin evrensel düzenin bir parçası olduğunu düşünmüş, bu düzene hizmet etmekle yükümlü olduğunu yazmış olduğu '*Kendime Düşünceler*' adlı eserinde sık sık vurgulamıştır. Bu makale Marcus Aurelius'un Stoacı felsefeden beslenen siyaset anlayışını erdem, ahlak, doğaya uygun yaşam, doğal hukuk, toplumsal sorumluluk ve kamu yararı kavramları çerçevesinde incelemek ve bu felsefi çerçevenin onun liderlik anlayışına nasıl yön verdiğini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Ahlak, Erdem, Marcus Aurelius, Siyaset, Yönetim.

Abstract: Marcus Aurelius Antoninus, known as the “Stoic Emperor” and the “Philosopher Emperor,” and regarded as the last of the “Five Good Roman Emperors,” is one of the prominent thinkers of Stoic philosophy. Marcus Aurelius' political philosophy was shaped by the fundamental principles of Stoic thought. His understanding of governance is based on individual virtues, natural law, social responsibility, and justice. Throughout his reign, he set aside his personal ambitions and focused on his duties; he constructed and implemented justice, a sense of duty, and political practice on the foundations of tolerance and moral principles. Marcus Aurelius' political philosophy continues to shed light on contemporary approaches grounded in ethical leadership, just governance, and an understanding of public service. In modern democracies, expectations of leaders to possess a universal perspective, to be virtuous, and to govern with a focus on the common good largely overlap with his ideas. Marcus Aurelius' understanding of politics was not limited to the Roman Empire; rather, it encompassed all of humanity by providing a universal perspective. This is because he regarded all humanity as a “cosmopolitan society,” believed that every individual was a part of the universal order, and frequently emphasized in his work

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Master's Student, Kırıkkale University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy, aliyeipekli@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0009-0000-6641-5047.

Meditations that human beings are obliged to serve this order. This article aims to examine Marcus Aurelius' political understanding, nourished by Stoic philosophy, within the framework of the concepts of virtue, morality, living in accordance with nature, natural law, social responsibility, and the public good, and to reveal how this philosophical framework shaped his understanding of leadership.

Keywords: Justice, Morality, Virtue, Marcus Aurelius, Politics, Governance

Extended Abstract: Political philosophy has always sought to solve social problems and define the ideal order for human life. Since Ancient Greece, thinkers have asked what constitutes a "good" society. Among the most influential traditions in this pursuit is Stoicism. While early Stoics focused on an internal "republic" of wise people detached from politics, the Roman period transformed Stoicism into an active political force. This study analyzes the political philosophy of the Roman Emperor Marcus Aurelius, examining how he bridged the gap between Stoic ethical theory and the practical realities of ruling an empire.

The evolution of Stoicism paved the way for Aurelius. In the "Roman Stoa" period, represented by thinkers like Seneca and Aurelius, the philosophy adopted a more political character. They argued that monarchy could be the ideal system, but only if the ruler governed according to reason and nature. Marcus Aurelius, known as the "Philosopher King," represents the peak of this tradition. Unlike Plato, who designed a theoretical utopia, Aurelius treated politics as a practical "duty ethics." For him, power was not a personal privilege but a heavy moral responsibility and a burden to be carried for the public good.

Central to Aurelius's philosophy is the concept of "Logos" (universal reason). He believed that the universe is a single living organism governed by rational laws. To live a good life, a human being must live in harmony with this nature. This perspective leads to a radical form of equality. Aurelius argued that death equalizes everyone; as he noted, Alexander the Great and his mule driver ultimately faced the same fate. Therefore, social status is meaningless in the eyes of nature. This ontological equality formed the basis of his justice, encouraging a leadership style free from arrogance.

A key element of Aurelius's political thought is "Cosmopolitanism." He famously stated, "As Antoninus, my city and country is Rome; as a human being, it is the world." This dual citizenship creates the concept of the "Cosmopolis" or World State. In this view, all human beings share the capacity for reason, making them fellow citizens of a universal city. This idea is the foundation of "Natural Law"—a universal standard of justice that stands above the written laws of any specific nation. This Stoic idea of natural rights later influenced modern concepts of human rights and international law.

In practice, Aurelius applied these abstract ideas through a leadership style defined by tolerance and service. He believed that a leader must be like a soldier at his post, performing his duty without complaint. He used the metaphor of the bee and the hive, arguing that "what is not good for the hive is not good for the bee." This meant that individual interests must always serve the community. Even when dealing with enemies or difficult people, Aurelius advocated for forgiveness and understanding, viewing bad behavior as a result of ignorance rather than evil nature.

In conclusion, Marcus Aurelius offers a timeless model of "ethical leadership." His philosophy demonstrates that politics cannot be separated from morality. While he did not overturn the social structures of his time, such as slavery, his focus on inner freedom, natural law, and universal human kinship provided a philosophical framework that challenged authoritarianism. His work, *Meditations*, remains a powerful manifesto, reminding us that the legitimacy of a ruler comes not from force, but from wisdom, justice, and dedication to the common good.

GİRİŞ

Siyaset felsefesi, toplumsal yaşamla ilgili sorunlara çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkan bir düşünce alanıdır. Bu düşünce alanının temel amacı, insanın ve toplumun düzeninin doğasını açıklamaya yönelik teorik bir altyapı sunmaktır. Antik Yunan'dan itibaren siyaset felsefesi, iyi bir siyasal düzenin, ideal bir yaşamın ve mümkün olan en iyi toplum biçiminin bilgisini arama çabası olarak anlaşılmuştur. Her siyasi yapılanma, ya var olan toplumsal düzenin devamını sağlamayı ya da bu düzeni değiştirmeyi amaçlar. Düzeni koruma çabası, yapıdaki olası kötüleşmeleri önlemeyi amaçlarken; değişim arayışı, daha iyi bir durumu gerçekleştirme isteğinden kaynaklanır. Dolayısıyla, siyasal eylemlere yön veren temel unsur, "daha iyi" ve "daha kötü" kavramlarının rehberliğidir. Bu perspektiften bakıldığında, siyaset felsefesinin ortaya çıkış nedeni, insanın ideal yaşam ve toplum bilgisine ulaşma arzusudur demek yanlış olmayacaktır (Toku, 2002, s.40).

Stoacılık, köklü geçmişi olan bir düşünce geleneğidir (Kılıç, 2008, s.1). Bu nedenle ideal devlet ve yönetim anlayışı da dönemsel koşullara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. "Eski Stoa" olarak adlandırılan dönemde, Zenon ve Kleanthes'in öncülüğünde geliştirilen ideal devlet ve yönetim biçimi, bilge insanların bir arada yaşadığı, siyasi kurumlardan arınmış, sevgiye dayalı, evrensel bir "cumhuriyet" olarak tasarlanmıştır. Bu ideal devlet düzenini oluşturan bilge insanlar, aklın rehberliğinde yaşayan, tutkularından arınmış bireyler oldukları için belirli bir şehirle ya da siyasal yapıyla kurdukları aidiyet anlamını yitirmiştir. Panaitios'un ve Roma'nın etkisiyle şekillenen "Orta Stoa" döneminde ise Stoacılığın pratik ve siyasal yönü güçlenmiştir (Işık, 2025, ss.158-159). Bu dönemde adaleti en iyi sağlayan yönetim biçimi olarak, krallık, aristokrazi ve demokrasinin birleşiminden oluşan karma yönetim ön plana çıkmıştır (Laertios, 2002, s.346). Dönemin sonlarına doğru kozmopolis düşüncesi belirginleşmiş ve Roma dünyasında doğrudan politik bir nitelik kazanmıştır. "Roma Stoası"nda ise Seneca ve Marcus Aurelius gibi düşünürlerin etkisiyle Stoacılık daha belirgin bir siyasal nitelik kazanmış, ideal yönetim biçimi olarak monarşi ön plana çıkmıştır. Monarşinin doğaya ve tanrısal düzene en uygun yönetim biçimi olduğu savunulmuştur (Işık, 2025, ss. 159-160). Fakat Aurelius'un monarşi savunusu, mutlak bir tiranlıktan ziyade, yöneticinin kendisini yasaya ve akla bağlı kıldığı, tebaasının özgürlüğünü teminat altına alan 'etik bir hükümdarlık' ideale dayanır.

Stoacı düşüncenin siyaset felsefesine yaptığı en önemli katkılardan biri, doğal hukuk anlayışıdır. Doğal hukuk, evrensel aklın bir yansıması olarak insanlığın bütünü için bağlayıcıdır ve yasaların temelini oluşturur. İnsan doğasına uygun ve akla dayalı bu yasalar, tarih boyunca otoriter yönetimlere karşı çıkışın felsefi zeminini oluşturmuştur. Stoacılık, doğal hukuk ve kozmopolit kardeşlik gibi fikirlerle Platoncu ve Aristotelesçi öğretilere paralel bir şekilde Batı siyasal düşüncesini derinden etkileyen üç temel felsefi öğretilerden biri olmuştur (Sevinç, 2023, ss.33-34).

ROMA DÖNEMİ VE STOACILIK

Helenistik dönem ve Roma döneminin ikinci önemli felsefe okulu olan Stoa okulu, Epikürosçuluktan daha uzun süre etkili olmuş ve daha fazla sayıda önemli Yunan ve Romalı düşünürü etkilemeyi başarmıştır. Beş asırlık bir düşünce geleneği olan Stoacılık, Kıbrıslı Zenon'un attığı temeller üzerine inşa edilerek Helenistik ve Roma dönemlerinin etkili felsefi ekolü haline gelmiştir (Arslan, 2017, s.165).

Roma'daki en etkili felsefi akımlardan biri olan Stoacılığın tarihi üç ana dönemde ele alınabilir. İlk dönem, “Eski Stoa” olarak adlandırılır ve bu dönemin önde gelen düşünürleri arasında Zenon, Kleanthes ve Khryssippos bulunur. İkinci dönem ise “Orta Stoa” olarak bilinir. Bu dönemde Platon ve Aristoteles’in düşüncelerinin etkisi belirgin hale gelmiştir. Orta Stoa katı ahlak kurallarının yumuşatıldığı ve Stoa felsefesinin Roma’nın düşünce dünyasına yansımaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemin önemli temsilcileri arasında Poseidonios ve Panaitios yer alır. “Roma Stoası” veya “Geç Dönem Stoası” olarak adlandırılan son dönemin en tanınmış düşünürleri arasında ise devlet adamı, yazar ve filozof olarak bilinen Seneca, felsefeyi yaşam disiplini haline getiren Epiktetos, imparator ve filozof kimliğiyle öne çıkan Marcus Aurelius bulunmaktadır (Aurelius, *Düşünceler*, s. VIII).

Stoacı düşüncede felsefe konuları üç temel alana ayrılır; ahlak, fizik ve mantık (Laertios, 2002, s.316). Mantık dilbilgisi ve retorığı de kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu da Stoacı düşüncede dil ile düşünce arasındaki ilişkiye verilen önemi açıkça ortaya koyar. Fizik, diğer bir ifadeyle doğa felsefesi, doğa ve evrenin yapısını incelemekle birlikte ilk felsefe ya da metafizik kapsamına giren meseleleri de içerir. Ahlak ise insan doğasını merkezine alarak bireye nasıl yaşaması gerektiğini öğretmeyi amaçlar. Bu yönüyle ahlak Stoacılık’ta kuramsal bir alan olmanın ötesinde doğrudan bir yaşam felsefesi niteliği taşır (Dürüşken, 2014, s. 304). Stoa felsefesi MS II. yüzyılda etkisini yitirse de sonraki dönemlerde Hristiyan teolojisiyle yeniden önem kazanmıştır (Aurelius, *Düşünceler*, s. VIII).

MARCUS AURELIUS’UN FELSEFESİ

“İmparator Filozof” unvanıyla tanınan Marcus Aurelius Antoninus, MS 121-180 yılları arasında Roma’da yaşamıştır (Aurelius, *Düşünceler*, ss.V-VII). Platon’un ideal yönetici tasavvuru “filozof-kral”ın tarihteki somut örneklerinden biri olarak kabul edilen Aurelius, Geç Dönem Stoacı düşüncenin en etkili temsilcilerinden biridir (Arslan, 2017, s.215). “Voltaire, Marcus Aurelius’u “en büyük insan” olarak tanımlarken, Oscar Wilde, onun için “en üstün insan” tanımını kullanır” (Critchley, 2014).

Marcus Aurelius, Roma İmparatorluğu’nun siyasi, askerî ve toplumsal yükünü omuzlarında taşıyan, iktidarı kişisel bir ayrıcalık olarak değil ahlaki ve kamusal bir sorumluluk alanı olarak gören, üstlendiği büyük sorumluluğun bilincinde olan bir hükümdardır. Boş vakitlerinde kendi içine dönüp düşüncelere dalan imparatorun, *‘Kendime Düşünceler’* adlı eseri, bu disiplinli ve özenli öz değerlendirmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Gökberk, 2014, s. 110). On iki yaşında felsefeye ilgi duyması üzerine çeşitli hocalardan dersler alan Aurelius adı geçen eserin ilk kitabında, eğitiminde etkisi olan dostlarının ve hocalarının isimlerini anarak onlara duyduğu minnettarlığı ifade etmiştir. Rusticus’tan¹ Epiktetos’un² eserlerini okuma arzusu kazandığını ve karakterini inşa etme sürecini öğrendiğini, Apollonius’tan³ bağımsızlık duygusunu ve kararsızlığa düşmeden hüküm verebilme becerisini kazandığını ve Chaeronealı Sextus’tan⁴ ise

¹ İmparator Domitianus’a karşı geldiği gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmış, Stoacı politikacı Quintus Arulenus Rusticus’un torunu olduğu düşünülen Stoacı konsül Quintus Iuinius Rusticus’tur, Marcus Aurelius’un yakın arkadaşlarındandır.

² MS 55-135 yılları arasında yaşamış ünlü Yunan kökenli Stoacı filozof.

³ Stoacı eğitimci ve filozof olan Apollonius Chalcedonius, Marcus Aurelius’un eğitimi için özellikle Roma’ya getirilmiştir.

⁴ Ünlü Yunan tarihçi ve biyograf Plutarkhos’un torunu veya yeğeni olduğu düşünülen Chaeronealı Sextus da Stoacı bir filozoftur.

iyiliksever olmayı ve doğayla uyum içinde yaşama ilkesini kazandığını söyler. Ayrıca, Cinna Catulus ve Claudius Maximus⁵ da Marcus Aurelius'un eğitiminde etkili olan önemli Stoacı düşünürlerdir (Brun, 2018, s.27). Aurelius'un yazdığı bu önemli eser, dönemindeki pek çok Romalı yazar ve hatip tarafından onun filozof lakabıyla anılmasını sağlamıştır (Aurelius, Düşünceler, s. V).

Aurelius adı geçen eserinde, düşüncelerinin ve felsefesinin yanı sıra yönetim anlayışını ve kendinden önceki imparatorlar ve yöneticilere yönelik eleştirilerini de görmek mümkündür. O, kendisinden önceki filozofları zaman zaman övmüş, zaman zaman da eleştirmiştir ancak bu eleştirileri, boş bir kibirden ziyade, içselleştirdiği Stoacı bakış açısıyla yapmıştır (Aurelius, Düşünceler, s. IX).

MARCUS AURELIUS'UN AHLAK FELSEFESİ

Marcus Aurelius imparator olduğu dönemde bir yandan taşkınlık, seller, kıtlıklar ve depremler gibi doğal felaketlerin yol açtığı tahribatlarla mücadele ederken, bir yandan da Roma İmparatorluğu'nun doğusunda Partlar'a ve Kuzeyinde barbar kavimlerin oluşturduğu ciddi askeri tehditlere karşı savunma yapmak zorunda kalmıştır (Arslan, 2017, s.215). Devlet işlerinde barışçıl bir yönetim anlayışını benimsemiş olan Aurelius, tebaasına karşı da her zaman hoşgörü politikasını uygulamıştır. Hoşgörülü bir insan olmayı felsefesinin temeline yerleştiren filozof, kitabında insanların tamamına, -hatta haksızlık yapanlara, bozgunculuk çıkararlara, insanları incitenlere ve geçimsizlik yapanlara dahi- hoşgörü gösterilmesi gerektiğini söyler. Şu cümleleri onun bu politikasını destekler niteliktedir:

“Hata yapan insanları sevmek insana has bir özelliktir. İnsanların akrabaları olduğunu, cehaletten ya da istemsizce hata yaptıklarını, kısa bir süre sonra herkesin öleceğini ve hepsinden önemlisi, sana hiçbir zarar vermediklerini, çünkü yönetici ilkeni değersizleştirmediklerini ya da öncekinden daha kötü yapmadıklarını düşünürsen onları seveceksin.” (Aurelius, Düşünceler, VII.22)

Niccolo Machiavelli'nin (1469-1527) Beş Erdemli Roma İmparatoru'ndan sonuncusu olarak ifade ettiği Aurelius hükümdar olduğu dönemde halkına ve kendinden olmayan herkese hoşgörü ile yaklaşmayı ilke edinmiştir. Bu ilkesini ise herkesin doğal olarak özgür ve eşit olduğu düşüncesinden hareket ederek, doğayı anlamaya çalışarak, varoluşun temeline insanı koyarak ve Stoacı öğretiyi benimseyerek hayata geçirmiştir (Russell, 2018, s.476). İnsana dair her şeyi ön planda tutan yönetim anlayışıyla, erdemi ve doğaya uygun yaşamı temel alan düşünce tarzıyla Roma'nın “Filozof İmparatoru” olan Marcus Aurelius dönemi için tarihçiler ve filozoflar şöyle söyler: “Bir adamdan eğer insanlık tarihinin en mutlu ve en refah dolu dönemini göstermesi istenseydi hiç şüphesiz, Domitianus'un ölümü ile Commodus'un tahta geçişi arasındaki dönemi gösterirdi.” (Russell, 2018, s. 469). Tarihçilerin ve filozofların bu değerlendirmeleri, Aurelius'un erdem temelli ve insan merkezli yönetim anlayışının yalnızca teorik bir ideal olmadığını, toplumsal refahı ve siyasal istikrarı sağlayan bir yönetim pratiğine dönüşebileceğini göstermiştir. Ayrıca Aurelius'un iyi bir lider olmasının yanı sıra tutarlı bir felsefi dünya

⁵ Marcus Aurelius'un eğitmeni, Provincia Africa proconsulluğu gibi önemli işlerde bulunmuş, Stoacı filozof ve politikacı

görüşüne sahip olduğunu da göstermektedir. Bu dünya görüşünün şekillenmesinde etkili olan Stoacılık, erdemi merkeze alan ahlak anlayışıyla Marcus Aurelius'un hem bireysel yaşamını hem de yöneticilik anlayışını şekillendiren temel felsefi disiplin olmuştur.

175 yılında Doğu seferlerinden birinde Atina'ya uğrayan Marcus Aurelius, şehirdeki felsefe okullarının -Platoncu, Aristotelesçi, Epikürosçu ve Stoacı- öğretim faaliyetlerini desteklemek amacıyla yeni kürsüler kurmuştur. Zira ahlaki iradesini ve siyasi ilkelerini belirlemede Stoacı felsefe onun ana rehberi olmuştur. (Arslan, 2017, s.215). Stoa felsefesinin en temel ilkesi doğaya uygun bir şekilde davranmaktır. Stoacılar için doğa ve var olan her şey tanrıdır. Dolayısıyla akla uygun davranmak, esasında doğaya uygun davranmaktır. Doğaya uygun davranmak ise insanın kendi tabiatına uygun davranması demektir (Hançerlioğlu, 1999, s.382). Aurelius bunu şu sözleri ile ifade etmiştir: “Doğaya uygun yaşama dair sıklıkla gözle görünür şeyler tasavvur ettim. Böylece ne kadar büyük olunabilirse o kadar büyük olan tanrıların inayetine bağlı olan temaslar, kavramlar, ilhamlar, hiçbir şey doğaya uygun yaşamamı engellemedi.” (Aurelius, Düşünceler, I.17). Bu ifadelerinden yola çıkarak diyebiliriz ki; onun için mutluluğun sırrı bilgeliktedir, bilgelik ise doğayla uyum içinde olmaktır (Hançerlioğlu, 1999, s.383).

Aurelius'un felsefesinde, bireyin statüsü bir önem taşımaz; çünkü ister efendi olsun ister köle, insanlar doğaları gereği eşittir. Onun eşitlik anlayışı, şu sözlerinde açıkça görülmektedir: “Makedonyalı Aleksandros ve onun katırcısı öldüklerinde başlarına aynı şey geldi. Çünkü ikisi de ya evrenin ilk tohumlarına geri döndüler ya da atomlarına ayrıştılar.” (Aurelius, Düşünceler, VI. 24) İnsan doğasının eşitliğine dair bu görüşler, yüzyıllar sonra Rousseau tarafından öne sürülen “insan doğası, doğal eşitlik, eşitsizliğin kökeni ve kötülük problemi” üzerine fikirlerle de örtüşmektedir. Keza Marcus Aurelius, Rousseau'dan yüzyıllar önce kötülüğü ve kötüyü, doğaya aykırı bir durum olarak değerlendirmiştir. Ona göre hem Roma'daki hem de dünyanın genelindeki kötülüğün temel sebebi, insanın doğal yaşamdan uzaklaşmasıdır. Bu nedenle, kötülüğün yok edilmesinin ve iyiliğe ulaşılmasının yolu, doğaya dönmek ve doğayla uyumlu bir yaşam sürmektir. İnsanlar arasındaki eşitsizliğin temelinde ise Aurelius için dünyevi nimetlerin yazgıya bağlı olduğu düşüncesi vardır. Bu yaklaşım, onun eşitlik anlayışını yalnızca varoluşsal bir eşitlik çerçevesiyle sınırlandırmıştır (Bakır, 2009, s.80). Ölüm karşısındaki bu ontolojik eşitlik, Aurelius'un yönetiminde liyakate dayalı ve sınıfsal kibirden arınmış bir adalet anlayışının felsefi zeminini oluşturur.

Stoa felsefesinde evren, ussal bir bütün ve tek bir canlı organizma olarak görülür. Bu büyük bütünlüğün parçası olan insan, bu düzenle uyum içinde hareket etmelidir. İnsanın bu çabası, doğaya uygun davranmayı gerektirir. Başka bir ifadeyle, doğada işleyen düzen insanın kendi iç dünyasını da düzenlemeyi zorunlu kılar. Nasıl ki doğa, logosun veya evrensel aklın ilkeleri tarafından yönetiliyorsa, insan da aklın rehberliğini kabul etmeli ve iradesini aklın kontrolü altına almalıdır. Bu nedenle akla uygun bir yaşam sürmek, erdemli olmakla ve doğaya uygun bir yaşam tarzı benimsemekle eşdeğerdir (Cevizci, 2011, s.464). Marcus Aurelius yaşamı boyunca kendisine kural edindiği Stoa felsefesinin bu temel ilkesine vurgu yapmış ve bunu şu sözleriyle dile getirmiştir: “Toprağa karışıp huzura erişeceğim ana dek, doğanın belirlediği yoldan ayrılmayacağım” (Aurelius, Düşünceler, V.4). Yani doğa yasalarına uyum sağlamak ve evrensel düzenle ahenk içinde yaşamak, ona göre var oluşun amacı olmalıdır. Acılar, hastalıklar ve ölüm gibi durumlar ise doğal durumlardır; bu nedenle, onlara karşı kayıtsız kalmak ve sabır göstermek önemlidir. Ancak, doğal durumların aksine insandan kaynaklı hatalar, kötülükler ve cinayetler, karşı

durulması ve mücadele edilmesi gereken olgulardır. Dolayısı ile doğru düşünmeyi öğrenmiş ve doğayla uyum içinde hareket eden insan, eylemlerinde hata yapmaz ve arzularını kontrol edebilir. Yani insan doğanın sunduğu her şeye saygı duymalı, fakat insan kaynaklı olanlara karşı durmalıdır (Hançerlioğlu, 1999, s.383).

Marcus Aurelius'un felsefe tarihindeki önemi, ahlak felsefesine ve Stoacı görüşlere, kişisel özellikleri ve naif karakteri sayesinde kazandırdığı canlılıktan ve yenilikten kaynaklanmıştır (Arslan, 2017, s.216). 'Kendime Düşünceler' adlı eserinin şu bölümü Aurelius'un ahlak felsefesinin tamamını özetler niteliktedir (Arslan, 2017, s.220):

"Şafakla birlikte kendine şunları söyle: İşgüzar, nankör, küstah, hilekâr, haset, geçimsiz kişilerle karşılaşacağım. Bu kötü özelliklerin hepsi iyi ve kötü bilgisizliğinden bu kişilerin başına gelir. Fakat ben iyinin doğasının güzel, kötünün doğasının çirkin olduğunu gördüm. Benimle aynı soydan gelen günahkâr doğalı biriyle de sadece aynı kan ya da tohumdan geldiğimizden değil, aynı aklın ve Tanrı'nın kutsallığının bir parçası olduğumuzdan akrabayız; bu yüzden akrabaların hiçbirinden bana zarar gelmez. Çünkü ne soydaşlarımdan biri beni kötü bir şeyle çevreledi, ne ben soydaşım olan birine öfkelenim ne de birisinden nefret ettim. Zira ayaklar, eller, gözkapakları, altlı üstlü sıralı dişler gibi birbirimize yardım için doğduk. Yani akrabaların birbirlerine aykırı davranması doğaya aykırıdır. Dolayısıyla birbirimize sinirlenmeyi ve birbirimize darılmayı engelledik." (Aurelius, Düşünceler, II.1)

MARCUS AURELIUS'UN SİYASET FELSEFESİ

Stoacılığın esasen ahlak odaklı bir öğreti olması, Aurelius'un siyasi görüşlerinin ahlaki yaklaşımlarından ayrı değerlendirilmesini zorlaştırır. Bu çerçevede, onun siyasi görüşlerinin Stoacı ahlaki prensiplerden izler taşıdığı göz ardı edilmemesi gerekir. İmparator olarak devlet yönetme sorumluluğunu üstlenen Aurelius, Solon, Platon ya da Aristoteles gibi sistematik ve kapsamlı bir siyaset teorisi kaleme alamamıştır. Aurelius için siyaset, ahlaki erdemlerin kamusal alandaki bir tezahürüdür; bu nedenle onun yönetim anlayışı, teorik bir sistemden ziyade pratik bir 'ödev etiği' (officium) olarak okunmalıdır. (Özgan, 2022, s.358). Marcus Aurelius'un ahlak ile siyaseti birbirinden ayırmayan bu felsefi yaklaşımı, bireyin görev bilincine verdiği önemi de açıklar. Stoacı öğreti doğrultusunda görev, onun düşüncesinde hem ahlaki hem de siyasi bir sorumluluk olarak anlam kazanır. Roma İmparatorluğunda bir bireyin görevlerini en iyi şekilde yapmaya çalışması en büyük erdemdir; imparatorluk en parlak dönemlerini bu görev bilinci sayesinde yaşamıştır. Aurelius da bireyin görev bilincinin olmasına büyük değer vermiş ve her bireyin kendisini görev başındaki bir asker gibi görmesi gerektiğini vurgulamıştır (Turan, 1989, ss.100-101). Ona göre, bireyler, bütünün bir parçası olduklarının bilinciyle üzerlerine düşen sorumlulukları, yani üstlendikleri görevleri en iyi şekilde yerine getirmelidir. Tıpkı doğadaki daha zayıf varlıkların, daha güçlü olanların varlığını sürdürmesine hizmet edecek şekilde yaratılmış olması gibi, "her şey akıllı canlılar için yaratıldı, akıllı canlılar ise birbirleri için" (Aurelius, Düşünceler, VII.55). Bu açıdan bakıldığında, Aurelius'a göre bireyin nihai amacı, görevlerin doğruluğunu sorgulamadan,

sorumluluklarını yerine getirmek ve bu doğrultuda bir yaşam sürmektir (Turan, 1989, s.101).

Kitabında birey ve toplum ilişkisine sık sık değinen Marcus Aurelius bireyin toplumla ve devletle olan ilişkisine de vurgu yapmıştır. Onun düşüncesine göre, birey toplumun bir parçası olarak hareket etmeli ve yaptığı her işte topluma katkıda bulunduğu farkında olmalıdır. O, bireyin toplumla, toplumun devletle ve devletin doğayla uyum içinde var olduğunu, bu unsurların ise birbirini karşılıklı olarak etkileyebildiğini ifade etmiştir. Dahası olayların, olguların ve bireylerin, evrenin bütünsel yapısında birbirleriyle sürekli bir etkileşim ve iş birliği içinde olduğunu şu sözleri ile vurgulamıştır: “Hepimiz aynı amaç doğrultusunda birlikte çalışıyoruz, bazılarımız bilinçli olarak, bazılarımızda bilinçsiz bir şekilde, galiba Herakleitos’un, uyurlarken bile evrende var olan her şey için birlikte çalışırlar dediği gibi” (Aurelius, Düşünceler, VI.42).

Kozmopolit Yurttaşlık ve Dünya Devleti

Marcus Aurelius’un birey, toplum, devlet ve doğa arasındaki karşılıklı uyum vurgusu, onun düşüncesinin Stoacı felsefi temellerini açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim bu bütüncül anlayış, Stoacıların evrensel akıl (logos) öğretisi doğrultusunda geliştirdikleri kozmopolitizm⁶ ve evrensel eşitlik anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Stoacılar bireysel akıl, toplumsal düzen ve doğa yasalarının logos ya da evrensel akıl ile ahenk içinde işlediğini savunmuşlardır. Evrensel akıl hem doğa yasalarının hem insanların koyduğu yasaların ve hem de aklın ilkelerinin temel kaynağıdır. Bu görüşten hareketle, Stoacılar evrensel kardeşlik anlayışına, dünya vatandaşlığına ve kozmopolitizme varmışlardır. Ayrıca Stoacılar bireysel aklın evrensel olan tanrısal akıldan bir pay aldığı inancıyla, sınıf, zenginlik, statü, dil, din gibi farklılıklarının insanları birbirinden ayıramayacağını savunmuş, hepsinin aynı logostan pay alarak bir bütün oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu düşünce onların, insanların evrensel eşitliğini savunmalarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra Stoacılar, insanlar arasında özde hiçbir ayırım bulunmadığını ve hepsinin aynı tanrısal aklın buyruklarına tabi olduğunu savunarak, insanların farklı devletlerde farklı yasalara bağlı olarak değil; evrensel bir devlette, tüm insanlara eşit şekilde uygulanan yasalarla var olması gerektiğini vurgulamışlardır. Onların hayal ettikleri yönetim sistemi ise, bilgelerin yönettiği evrensel bir devlet idealidir (Cevizci, 2011, ss.463-464).

Evrensel akıl düşüncesiyle şekillenen etik ve siyasi perspektif, Stoacıları Antik Yunan şehir devletlerinden farklı bir “kent” fikri geliştirmeye yönlendirmiştir. Bunun sonucunda ise bütün insanların bir arada yaşadığı, sınıf farklılıklarının olmadığı ve sınırların ortadan kalktığı bir “evren kenti” fikri ortaya çıkmıştır. Stoacılara göre, evren gerçek anlamda bir kenttir, ancak bu kent, dünyadaki geleneksel kentlerden oldukça farklıdır. Dünyadaki yerleşim yerlerine “kent” denmiş olsa da bunlar gerçekte “kent” olamazlar. Bunun nedeni bir kentin, ahlaki normlara dayalı olarak, incelikle yönetilen ve yasayla şekillenen bir topluluk olmasıdır. Bu kentteki tüm vatandaşlar, akıl sahibi insanlardan oluşur. Çünkü insanla tanrı arasındaki ortak bağ, akıldır. Evrensel akıl, doğru

⁶ “Dünya yurttaşı” anlamına gelen Yunanca kozmopolites sözcüğünden türeyen ve bütün beşerî varlıkların tek bir cemaat ya da topluluğa ait oldukları (veya en azından böyle bir topluluğun üyesi olabilecekleri) ve bu cemaatin sınırsızca geliştirilmesi gerektiği düşüncesini ifade eden felsefi terim; bütün beşerî varlıkların bir büyük dünya toplumunun yurttaşı oldukları, tikel veya münferit toplumlara sadece uzlaşımın bir sonucu olarak ayrıldıkları görüşü. Bkz. Ahmet Cevizci, “Kozmopolitizm”, Büyük Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, s. 1164

akıl ile eşdeğerdir ve bu, aynı zamanda yasanın kendisidir. Dolayısıyla, insan yasa açısından da Tanrı ile bir olmalıdır. Ayrıca, ortak yasaya sahip olanlar için, yasanın sağladığı haklar eşit olmalı ve adalet, herkes için olmalıdır. Nihayetinde de bu haklardan yararlanan insanlar, aynı evrende, ortak bir devlette yer almalıdır (Dürüşken, 2019, s.313).

İmparator Marcus Aurelius'un da belirttiği gibi:

“Eğer akıl hepimizde ortaksa, bizi mantıklı canlılar yapan neden de ortaktır. Eğer bu ortaksa, neyi yapıp neyi yapmayacağımızı idare eden akıl da ortaktır. Eğer bu ortaksa yasa da ortaktır; öyleyse yurttaşızdır. Eğer öyleyse kamu işlerinin yönetimini de paylaşıyoruzdur. Eğer öyleyse evren şehir gibidir: diğer hangi biçimlerde insan ırkının tamamı yönetimi paylaşır?” (Aurelius, Düşünceler, IV.4)

Aurelius, yerel bir aidiyet (Roma) ile evrensel bir aidiyet (Kozmopolis) arasında çatışma görmez; ona göre kişi, Roma'nın yasalarına uyarken aynı zamanda tüm insanlığı kapsayan 'evren kenti'nin bir üyesi olarak hareket etmelidir.

Doğal hukuk ve evrensel yasa

Marcus Aurelius, eşitliğin, yasanın, aklın ve büyük insan topluluğunun evrensel bir zincirin önemli halkalarına benzediğini söylemiştir. Ona göre bu zincire uygun bir yaşam sürmek, doğanın yolunu takip etmek anlamına gelir. Doğanın bu yolu ise arzulardan ve siyasi hırslardan uzak bir yaşam arayışındaki bireyler de dâhil olmak üzere tüm evreni yöneten evrensel bir yasayı temsil eder. Bu yasa, adil olan ile olmayanı ayırt etmemize yardımcı olarak aklımızı harekete geçirir. Uyumsuz ve çöküşte gibi görünen bir siyasi toplumda yaşıyor olsak bile, bize uyum içinde bir hayatın nasıl mümkün olabileceğini gösterir (Tannenbaum, 2024, s. 85). Aurelius'a göre aynı yasa altında yaşayan bireyler, aynı siyasi topluluğun üyeleri gibidir ve bu evrensel topluluk, Roma ile sembolize edilen bir dünya devleti olarak görülebilir (Turan, 1989, s.101). “Antoninus olarak benim şehrim ve vatanım Roma, bir insan olarak da dünyadır” (Aurelius, Düşünceler, VI.44).

'Doğal hak' öğretisi, 16., 17. ve 18. yüzyıllarda yeniden şekillenerek, Stoacı felsefenin yeniden yorumlanmış ve önemli değişikliklerle zenginleştirilmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır (Russell, 2018, s.482). İnsan doğası ve insan aklı, doğal hukukun temel kaynağı ve pozitif hukukun belirleyicisi olarak görülmüştür. Bu yaklaşıma göre birey, teorik olarak toplulardan önce var olmuştur ve bu nedenle bireyin hakları, toplumun haklarından üstün tutulmalıdır. Dolayısı ile doğal hukuk anlayışı, insan aklı ve doğası üzerine inşa edilmiştir. Antik Yunan ve Roma felsefesi, insanı diğer canlılardan ayıran temel özellik olarak aklı görmüş ve aklın, doğayla uyumlu insanın özüne ait bir nitelik olduğunu savunmuştur (Geçit, 2014, s.92). Doğal hukuk anlayışı, modern siyasi gelişmelerle birlikte yeniden gündeme gelmiş, insana ve insan onuruna karşı işlenen suçların yargılanması talebi ve “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” gibi modern siyasi gelişmelerle birlikte normatif bir içerik kazanmıştır. Düşünce tarihi açısından da Marcus Aurelius'tan Nürnberg Mahkemesi'ne uzanan etkili bir hukuksal çerçeve oluşturmuştur (Işık, 2025, s.167).

Marcus Aurelius 'Kendime Düşünceler' adlı eserinde yasaların tüm bireyler için geçerli olduğu, aynı şekilde uygulandığı, herkesin eşit haklara sahip olduğu ve konuşma

özgürlüğünün gözetildiği bir devletin, yönetilenlerin özgürlüğüne öncelik veren bir krallık yönetimi istediğini ifade etmiştir. Roma İmparatorluğu'nda bu idealin gerçekleştirilmesi mümkün olmasa da bu ideal özellikle kadınların ve kölelerin toplumdaki konumlarının iyileştirilmesinde önemli bir etki yaratmıştır. Nitekim Hristiyanlık, Stoa felsefesinin pek çok görüşünü benimsediği gibi, bu anlayışı da benimsemiştir. Nihayetinde, 17. yüzyılda despotizme karşı etkili bir şekilde mücadele imkânı doğduğunda, Stoacı hukuk ve eşitlik öğretileri, Hristiyanlık içinde şekillenerek, işlevsel bir güce sahip olmuştur (Russell, 2018, s.483).

Marcus Aurelius'un siyasi ve ahlaki yaklaşımında bireysel haklar ve toplumsal sorumluluk arasındaki denge, kamu yararının temel bir ilke olarak öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Aurelius'a göre yapılan her şeyde kamu yararı ön planda tutulmalıdır. "Kamu yararı olan herhangi bir fikre sahip kişileri can kulağıyla dinlemeyi öğrendim" (Aurelius, Düşünceler, I.16) sözüyle Aurelius bireyin kişisel çıkarların ötesine geçerek, toplumun veya kamunun menfaatini gözetmesi gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır. Bireyin toplumun en önemli parçası olduğunu ve eylemlerinin geniş bir etkiye sahip olduğunu söyleyen Aurelius'un felsefesinde; "Kovana yararı olmayan, arıya da yararlı değildir." (Aurelius, Düşünceler, VI.54) Yani birey, bir topluluğun parçası olarak var olur ve gelişir. Toplumun refahı ve düzeni, bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkiler. İnsanın ancak toplumla uyum içinde varlığını sürdürebileceğini savunan Aurelius'a göre bireysel fayda genellikle toplumsal fayda ile bağlantılıdır. Bireyin iyi bir şey yapması veya zorluklarla olgunlaşması sadece kendisine değil, içinde yaşadığı topluluğa da fayda sağlar. "Başımıza gelen her şey bütüne yararlıdır. Dikkatlice bakacak olursan, bir insana yararlı olan şeyin genellikle diğerlerine de yararlı olduğunu kavrarsın" (Aurelius, Düşünceler, VI.45).

Dahası Marcus Aurelius'un felsefesinde, ideal devlet adamı adalet, sağduyu, erdem ve görev bilinci gibi ilkelerle hareket eden, ahlaki açıdan örnek bir kişilik olmalıdır. Devlet adamının en önemli özelliklerinden biri adaletli olmasıdır. "Bocalama ama bütün hareketlerinde adaleti gözet ve her izleniminde kavrama melekesini muhafaza et" (Aurelius, Düşünceler, IV.22) diyen Aurelius için adalet, bireylerin haklarına saygı göstermek ve herkese eşit davranmaktır. Aurelius, bir yöneticinin kendi çıkarlarını değil, toplumun iyiliğini gözetmesi gerektiğine inanır. Marcus Aurelius'a göre bir imparator, toplumun iyiliği için sorumluluklarını eksiksiz yerine getirmeli ve toplum yararını kendi kişisel menfaatlerinden ve arzularından üstün tutmalıdır. Ona göre:

"Şu iki kuralı daima hazırda tutmalı: İlki işlerini yalnızca bir kralın ve yasa koyucunun mantığının gösterdiği gibi insanların faydası için yap. İkincisi sana doğruyu gösterecek ve seni kendini beğenmişlikten kurtaracak birisi olursa fikrini değiştir. Fakat bu değişim daima adil veya ortak çıkara faydalı olma temeline dayanmalı, sadece bu nedenle ona uymalıdır. Haz verici veya ün kazandırıcı görünmesine değil." (Aurelius, Düşünceler, IV.12)

Dolayısı ile devlet adamı, kendisini kamunun hizmetkârı olarak görmelidir. Bir lider, kibirden uzak durmalı ve her zaman mütevazı olmalıdır. Aurelius, öz disiplini ve kendini kontrol etmeyi sık sık vurgulamıştır; devlet adamı, duygularına yenik düşmemeli, öfke veya tutkularının kararlarını etkilemesine izin vermemelidir. Yani lider, akıl ve doğa yasalarına uygun hareket etmeli, evrensel düzene ve insan aklına dayalı kararlar almalıdır. O, bu görüşlerini şu sözleri ile ifade etmiştir:

Caesarlıktan, mor togadan uzak durmaya çalışabiliyorsan. Yalın, yozlaşmamış, yüce, dürüst, adil, tanrılardan korkan, merhametli, sevecen, işlerini hevesle yapan biri olmaya özen göster. Felsefenin talep ettiği gibi biri olmaya çalış. Tanrılara saygı göster, insanlara yardım et. Hayat kısa. Yeryüzündeki varlığının yegâne ödülü tanrısal yasalara uymak ve toplum yararına çalışmaktır. (Aurelius, Düşünceler, VI.30)

Aurelius'a göre, lider sadece güç ya da otoriteyle değil, karakterleriyle de toplumu yönetmelidir. Aurelius adı geçen eserinde, bir devlet adamının güvenilirlik ve dürüstlük gibi erdemlere sahip olması gerektiğini sıkça vurgulamıştır. Stoacı bir filozof olarak, yönetimde ahlakın ve karakterin önemini merkeze koyan filozofun anlayışına göre bir liderin en temel görevi hem kendisine hem de halkına karşı adaletli, dürüst ve güvenilir olmasıdır. Aurelius, Maximustan öğrendiklerini şu şekilde ifade etmiştir: "Görevlerimi yorulmadan yerine getirme becerisini, sözlerimde dikkatli olmayı, işlerimde özenli davranarak başkalarının güvenini kazanmayı öğrendim" (Aurelius, Düşünceler, I.15). Aurelius, dürüstlüğü adaletle de ilişkilendirmiştir. Ona göre liderin, halkın çıkarlarını ön planda tutarak tarafsız ve adil kararlar vermesi gerekir ve o, adaletin olmadığı yerde, dürüstlüğü de eksik kalacağını sözlerine eklemiştir.

Tüm bunların yanı sıra Marcus Aurelius devlet adamının yaptığı işlerde doğru ve iyi şeyler yapmaya çalışırken bile eleştirilerden ya da olumsuz algılardan kurtulamayacağını sık sık dile getirmiştir. Ve ona göre bu durum, liderliğin doğal bir parçasıdır. İyi niyetli eylemler bile bazen kötü şekilde yorumlanabilir. Aurelius kral için, hayırlı ve doğru olan davranışların dahi zaman zaman kötü bir şöhret edinmeye yol açabileceğini, insanların algılarının, kralın niyetinden bağımsız olarak şekillenebileceğini belirtmiştir (Aurelius, Düşünceler, VII.36).

Marcus Aurelius, liderin yönetim işinde sabırlı ve dirençli olmasını öğütlemiş ve stoacı bakış açısıyla da uyumlu biçimde, liderlerin dış etkilere aldırış etmeyerek erdemli bir şekilde görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. O, bulunmuş olduğu makam dolayısıyla ayrıcalık ve imtiyaz isteyenlerin de olabileceğini, imparatorun bunlara itibar etmemesi gerektiğini de eklemiştir. Ayrıca Aurelius, "alkışları ve dalkavukça şeyleri savuşturabilmeyi, söz oyunları ile insanları etkilememeyi, dalkavukluk yapmamayı, alt tabakaya yaranmaya çalışmamayı ve her durumda sağduyulu ve istikrarlı olmayı, katiyen kaba olmamayı ve başkalarını yönetebilen bir adam olmayı öğrendiğini de söylemiştir." (Aurelius, Düşünceler, I.16).

Marcus Aurelius çizdiği düşünsel çerçeve göz önüne alındığında şüphesiz dönemin en büyük filozoflarından biri olduğu görülmektedir. O, imparatorluğu esnasında yönetim anlayışının temeline hoşgörüyü, nezaketi, bilgeliği koymuş olsa da erdemli olmaktan, adaletten ve görev bilincinden asla taviz vermemiştir. Marcus Aurelius'un felsefesi, yöneticilerden sıradan bireylere kadar herkes için ilham verici bir rehberdir. Modern dünyanın karmaşasıyla, kaygılarla, stresle, ahlaki problemlerle, sosyal ve ekonomik zorluklarla başa çıkmaya çalışan insan için onun öğretileri hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

SONUÇ

Tarih boyunca siyaset ve felsefe, kimi zaman birbirinden bağımsız, kimi zaman ise iç içe geçerek toplumlar üzerinde etkili olmuş; kimi dönemlerde yaşam sanatı, kimi dönemlerde ise politikada belirleyici bir rol oynamıştır. Stoa felsefesi de insan yaşamına

yönelik ahlaki ilkeler sunmanın yanı sıra fizik, mantık, ahlak ve siyaset alanlarında da görüşler ortaya koyarak birey ve toplum yaşamına dair kapsamlı öğretiler geliştirmiştir (Özgan 2022, s.340).

Bu çalışma, Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un yönetim pratiği ile Stoacı ahlak felsefesi arasındaki kopmaz bağı analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, Aurelius'un siyaset anlayışının kuru bir devlet yönetimi değil, evrensel akıl (Logos) ve doğa yasası üzerine inşa edilmiş bir "ödev etiği" olduğunu göstermektedir.

Aurelius'un siyaset felsefesi, felsefi literatürde sıklıkla Platon'un "Filozof Kral" ideali ile karşılaştırılrsa da Aurelius'un yaklaşımı daha pragmatik ve görev odaklıdır. Platon ütopyik bir devlet tasarımı sunarken, Aurelius mevcut Roma düzenini "kozmpolis" (dünya devleti) idealine yaklaştırmaya çalışmıştır. Ancak burada dikkate değer bir tartışma noktası, Aurelius'un evrensel insan eşitliğini savunmasına rağmen, Roma'nın kölelik sistemine veya Hristiyanlara yönelik tutumuna radikal müdahalelerde bulunmamış olmasıdır. Bu durum, Stoacı felsefenin "mevcut düzeni kabul ve içsel özgürlük" ilkesinin, toplumsal dönüşüm noktasında pasif bir karakter sergileyebileceği eleştirisini beraberinde getirmektedir.

Aurelius, gücün yozlaştırıcı etkisine karşı "kendine dönme" ve "öz-denetim" mekanizmalarını kullanarak, modern siyaset bilimi için "etik liderlik" modelinin tarihsel öncüsü olmuştur. Üstelik doğal hukuk kavramına yaptığı vurgu, pozitif hukukun üzerinde evrensel bir adalet arayışının olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu yaklaşım, günümüz evrensel insan hakları doktrininin felsefi köklerinde yer alan "evrensel insanlık onuru" düşünçesiyle örtüşmektedir.

Aurelius'un yerel aidiyet ile küresel vatandaşlık arasında kurduğu denge, ulus-devlet sınırlarının tartışıldığı günümüz dünyasında, küresel sorunlara (iklim, adalet, barış) yönelik "dünya vatandaşlığı" bilincine erken bir referans sunmaktadır. Netice itibarıyla, Marcus Aurelius'un '*Kendime Düşünceler*'de somutlaşan fikirleri, sadece antik bir dönemin günlüğü değil; siyasetin ahlaktan, yöneticinin de erdemden bağımsız düşünölemeyeceğini hatırlatan zamansız bir manifestodur.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (2017). İlkçağ Felsefe Tarihi 4, Helenistik Dönem Felsefesi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aurelius, M. (2024). Kendime Düşünceler (Çev: Y. Emre Ceren). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bakır, K. (2009). Roma'da Felsefe, Stoa Ahlakı, Kölelik ve İmparatorluk: Epiktetos ve Marcus Aurelius. Doğu Batı Düşünce Dergisi, (50), 67-86.

Brun, J. (2018). Stoa Felsefesi (Çev: Medar Atıcı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevizci, A. (2011). İlkçağ Felsefesi Tarihi. Bursa: Asa Yayınları.

Cevizci, A. (2017). Büyük Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları

Critchley, S. (2014). Ölü Filozoflar Kitabı (Çev: Talip Kabadayı). Bilgesu Yayınevi.

Dürüşken, Ç. (2019). Antikçağ Felsefesi. İstanbul: Alfa Yayınevi.

- Geçit, B. (2014). John Locke'da Mülkiyet Hakkının Sınırları: Doğal Hukuk Temelinde Bir Değerlendirme. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 4(1), 91-113. <https://doi.org/10.18491/bijop.28692>.
- Gökberk, M. (2014). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Işık, A. (2025). Stoa Düşüncesinde Doğal Hukuk ile Kozmopolis Kavramları ve Yansımaları. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 151-170.
- Kılıç, N. (2008). Marcus Aurelius'un Ahlak ve Siyaset Felsefesine Bir Bakış (Tez No 262163) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Laertios, D. (2002). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (Çev: Candan Şentuna). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özgan, A. (2022). Filozof Bir Kralın Ahlak ve Siyaset Felsefesi: Marcus Aurelius Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (40), 339-372. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.931844>.
- Russell, B. (2018). *Batı Felsefesi Tarihi: İlk Çağ Felsefesi* (Çev: Ahmet Fethi). Alfa Yayınevi.
- Sevinç, H. (2023). Helen ve Roma Dönemi Siyasal Düşünüşü. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 8(1), 27-47.
- Tannenbaum, D. (2024). *Siyasi Düşünce Tarihi* (Çev: Doç. Dr. Özgüç Orhan). Ankara: Serbest Akademi Yayıncılık.
- Toku, N. (2002). Siyaset Felsefesi Nedir? *Felsefe Dünyası*, 1(35), 116-124. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1870206>.
- Turan, M. (1989). Tarihsel Süreç İçinde Stoa Felsefesi (Tez No 6533) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.